Lex Hulsbosch, Aafje Knispel, Aniek de Lange, Harry Michon

Trimbos instituut

Netherlands Institute of Mental Health and Addiction

Panel Psychisch Gezien - Behoefte aan betaald werk en de weg ernaartoe

Wat willen panelleden en wat helpt hen bij het bereiken van werkdoelen?

Deelonderzoek 4 - Landelijke Monitor Ambulantisering en Hervorming Langdurige GGZ 2018

Lex Hulsbosch, Aafje Knispel, Aniek de Lange, Harry Michon

Panel Psychisch Gezien - Behoefte aan betaald werk en de weg ernaartoe

Wat willen panelleden en wat helpt hen bij het bereiken van werkdoelen?

Deelonderzoek 4 - Landelijke Monitor Ambulantisering en Hervorming Langdurige GGZ 2018

Utrecht, 2018

Trimbos instituut
Netherlands Institute of Mental Health and Addiction

Colofon

Opdrachtgever
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Financier
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Projectleiding
Hans Kroon en Harry Michon

Auteurs
Lex Hulsbosch
Aafje Knispel
Aniek de Lange
Harry Michon

Met medewerking van
Harry van Haastrecht
Hans Kroon

Project-assistentie
Freeke Perdok

Met dank aan
De leden van het panel Psychisch Gezien
Begeleidingscommissie LMA (voorzitter Jaap van Weeghel)
Programmacommissie panel Psychisch Gezien (voorzitter Jaap van Weeghel)

Productie
Martin Fraterman

Vormgeving en productie
Canon Nederland N.V.

Beeld
www.istockphoto.com
Personen afgebeeld op de omslag van deze uitgave zijn modellen en hebben geen relatie tot het onderwerp van deze uitgave of ieder onderwerp binnen het onderzoeksdomein van het Trimbos-instituut.

Deze uitgave is te downloaden via www.trimbos.nl/webwinkel
Meer informatie over het panel Pychisch gezien is te vinden op www.psychischgezien.nl

Artikelnummer **AF1650-4**

© 2018, Trimbos-instituut, Utrecht.
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van het Trimbos-instituut.

Inhoudsopgave

1 Inleiding **5**

2 Ontwikkeling van de vragenlijst **7**

3 Resultaten **9**

3.1 Respons en achtergrondkenmerken van de respondenten 9
3.2 Huidige werksituatie en werkwensen 9
3.3 Ondersteuning bij werken en vinden van betaald werk 11
3.4 Belemmerende factoren 12
3.5 Ondersteunende factoren 17
3.6 Stigma en discriminatie 20

4 Conclusie **21**

Literatuur **23**

1 Inleiding

Mensen met ernstige psychische problematiek hebben beduidend minder vaak een betaalde baan dan de algemene bevolking; waar voor de algehele beroepsgeschikte bevolking geldt dat rond de 66 procent een betaalde baan heeft, ligt dit voor mensen met ernstige psychische problematiek rond de 20 procent (Trimbos-instituut, 2017). Terwijl de wens om betaald te werken bij een deel van deze mensen wel groot is, met name onder jongere mensen (Trimbos-instituut, 2015). Verder blijkt uit peilingen dat het aandeel mensen met ernstige psychische aandoeningen dat vrijwilligerswerk verricht vergelijkbaar is met de algemene bevolking, namelijk rond de 40 procent.

Hoe denken panelleden over betaald werk en over vrijwilligerswerk? Wat staat hen in de weg of zou kunnen helpen om hun wensen op participatiegebied te realiseren? Om hier meer over te weten te komen, is in dit najaar voor de LMA 2018 vragenlijstonderzoek[1] gedaan onder de leden van het panel Psychisch Gezien. Hierbij is onderzocht welke factoren een rol spelen bij de wens tot betaald werk, het vinden en krijgen van betaald werk en het behouden hiervan. Ook is de impact van discriminatie en stigma hierbij onderzocht. In deze rapportage wordt verslag gedaan van dit onderzoek.

1 Op verzoek van het ministerie van VWS is ook een aantal vragen gesteld naar behoeften of meningen van panelleden inzake een mogelijke publiekscampagne - daarover wordt apart gerapporteerd.

2 Ontwikkeling van de vragenlijst

Voor het ontwikkelen en samenstellen van items voor de vragenlijst is gebruik gemaakt van beschikbare literatuur over factoren die bevorderend en belemmerend werken bij het vinden en behouden van werk. Een model dat zowel in de praktijk als bij onderzoek wordt gebruikt om de factoren die een rol spelen bij (arbeids-) participatie in kaart te brengen, is het International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) – model (Achterberg et al., 2010; Boucher et al., 2005; Crossover, 2010)[2]. Achterberg et al. (2010) hebben dit model gebruikt om de factoren die belangrijk zijn voor de arbeidsparticipatie van jonggehandicapten in kaart te brengen. Zij komen daarbij op basis van het ICF-model tot de volgende ordening van factoren:

- Ziektegebonden factoren
- Persoonlijke factoren
- Omgevingsfactoren

Op geleide van bevindingen uit literatuur (Achterberg et al., 2010; Oomens et al., 2009; Putter et al., 2015) en uitkomsten van de kwalitatieve verdiepingsstudie naar het vergroten van de arbeidsparticipatiekansen van mensen met ernstige psychische problematiek (zie deelrapport 5) zijn in het vragenlijstonderzoek de volgende onderwerpen opgenomen:

- Wens tot (ander/meer) betaald werk en hoe actief mensen bezig zijn met het vinden hiervan
- Ondersteuning die mensen krijgen bij het vinden van werk en het uitvoeren van hun functie (dit laatste indien zij reeds betaald werken)
- Factoren die belemmerend kunnen werken bij het vinden van werk
  - Ziektegebonden factoren
    - Psychische problematiek
    - Comorbide lichamelijke problematiek
  - Persoonsgebonden factoren
    - Inschatting dat werken een negatief effect heeft op de psychische problematiek
    - Twijfel omtrent stressbestendigheid
    - Onvoldoende zicht op welke baan passend is
    - Onvoldoende sollicitatievaardigheden (naar eigen inschatting)
    - Onvoldoende vertrouwen in het kunnen vinden van een baan

2 Er is inmiddels discussie over het herzien van het ICF-model, met betrekking tot onder meer een andere benadering van het concept 'gezondheid' (Heerkens et al., 2018). Voor het doeleinde van het vragenlijstonderzoek volstaat volgens de onderzoekers de traditionele invulling van het ICF-model als raamwerk, omdat het bij dit onderzoek niet gaat om het beoordelen van belastbaarheid maar om het identificeren van factoren die arbeidsparticipatie beïnvloeden.

- Omgevingsfactoren
  - Stigmatisering van psychische problematiek op de werkvloer
  - Onvoldoende begrip bij werkgevers voor de impact van de psychische (en lichamelijke) problematiek op het functioneren in een baan
  - Onvoldoende geschikte vacatures
  - Onvoldoende mogelijkheden om een baan aan te passen
  - Onvoldoende begeleiding bij vinden en toeleiden naar werk
  - Onvoldoende mogelijkheden tot bijscholing
  - Ongunstige verandering van financiële situatie (bij het (meer) betaald gaan werken)
- Factoren die ondersteunend kunnen zijn bij het vinden van werk:
  - Persoonsgebonden factoren
    - Vergroten van zelfvertrouwen (met betrekking tot werk)
    - Vaardigheden en kennis vergroten middels opleiding en scholing
  - Omgevingsfactoren
    - Aanpassen van baan en werkplek (bijvoorbeeld flexibele werktijden)
    - Ondersteuning bij vervoer en/of dicht bij huis kunnen werken
    - Begeleiding bij vinden van en toeleiden naar werk
    - Begeleiding op de werkplek
    - Vergroten van kennis op de werkplek over (de impact van) psychische problematiek
- Ervaringen met stigmatisering en discriminatie op de werkvloer

Voor de precieze formulering van de items van de vragenlijst kon geen gebruik gemaakt worden van reeds bestaande instrumenten, aangezien beschikbare vragenlijsten of niet voorhanden waren, of items (net) niet precies aansloten bij het doel van dit vragenlijstonderzoek. Wel is de vragenlijst van het NIVEL over arbeidsparticipatie van chronisch zieken (Putter et al., 2015) als inspiratiebron gebruikt. Verder zijn de items over discriminatie en stigma ontwikkeld in navolging van de Discrimination and Stigma Scale (DISC) (Brohan et al., 2013).

De vragenlijst is online uitgezet bij de leden van het panel Psychisch Gezien van wie een emailadres bekend was (n=1246)[3]. De panelleden hadden drie weken de tijd om de vragen te beantwoorden.

3 Panelleden kunnen aangeven wat hun voorkeur heeft: online vragenlijsten invullen, dan wel schriftelijk. Deze enquête is verstuurd aan ieder van wie een emailadres beschikbaar was, inclusief degenen die een voorkeur hebben voor schriftelijk. Voor de korte najaarspeiling wordt dit vaker zo gedaan, met uitleg aan de betreffende leden waarom we dit doen.

3 Resultaten

3.1 Respons en achtergrondkenmerken van de respondenten

De enquête is uitgezet onder 1.246 panelleden, dit zijn alle panelleden van wie een emailadres bekend is. De enquête is door 776 leden ingevuld, een respons van 62%.
Bijna twee derde van de respondenten is vrouw, en de gemiddelde leeftijd ten tijde van de peiling is 50 jaar.

3.2 Huidige werksituatie en werkwensen

In tabel 3.1 is te zien hoe de voornaamste werksituatie van de deelnemende leden is. Hierin is te zien dat ruim de helft van de responderende panelleden een vorm van werk heeft, betaald dan wel onbetaald.

Tabel 3.1 Panelleden naar primaire werksituatie (N=776)

	n (%)
Betaald werk	169 (22)
Geen betaald werk - wel vrijwilligerswerk of ander onbetaald werk	250 (32)
Noch betaald werk, noch ander werk	300 (39)
AOW / Pensioen	57 (7)

Werkwensen

Tabel 3.2 geeft weer in hoeverre panelleden de wens hebben om (ander) werk te vinden, voor de verschillende subgroepen.

	Subgroep betaald werk (N=169)[2]	Subgroep onbetaald werk (N=231)[2]	Subgroep Geen werk (N=290)[2]
	n (%)	n (%)	n (%)
Aantal dat actief op zoek is naar (ander) betaald werk[1]	21 (12)	21 (9)	24 (8)
Aantal dat binnen 1 jaar betaald wil werken[1]	niet gevraagd	41 (18)	36 (12)
Aantal dat ooit (ander) betaald werk wil, maar het eerstkomende jaar nog niet[1]	51 (30)	60 (26)	60 (21)
Aantal met een werkwens volgens één of meer van de stellingen[3]	70 (41)	97 (42)	94 (32)

1. Tot degenen met een werkwens zijn gerekend degenen die "Mee eens" of "Volledig mee eens" antwoordden op een 5-punts antwoordschaal van gelijke strekking.
2. De werkelijke N van de respons per subpopulatie kan licht afwijken per vraag door responsverschillen. Bij deze analyse is verder de groep van pensioengerechtigde leeftijd niet meegerekend is (n=57).
3. Mensen met een werkwens waren het (volledig) eens met één of meer van de drie stellingen 1) Ik ben actief op zoek naar (ander) betaald werk; 2) Ik zou binnen een jaar betaald willen werken; 3) Ik wil ooit betaald werken, maar in het eerstkomende jaar nog niet.

Werkwensen van degenen met betaald werk

Ruim twee derde van de mensen met betaald werk is helemaal tevreden met zijn of haar baan. Wel zou 18% meer uren willen werken en geeft 30% aan ooit een andere betaalde baan te willen hebben (maar in het eerstkomende jaar nog niet). Ruim een tiende is momenteel actief op zoek naar ander betaald werk. Vrijwilligerswerk staat in ieder geval niet op de eerste plaats bij deze groep: driekwart van de mensen met betaald werk geeft de voorkeur aan betaald werk boven vrijwilligerswerk.

Werkwensen van degenen met onbetaald werk

Van de 232 mensen die vrijwilligerswerk doen[4] (of ander onbetaald werk) geeft ruim 40% aan dat ze betaald werk zouden willen doen; ruim een kwart zegt ooit weer betaald werk te willen gaan doen, maar nog niet in het eerstkomende jaar, 18% zegt binnen een jaar aan het werk te willen zijn. Bijna 10% van de mensen is ten tijde van de peiling actief op zoek naar betaald werk.

Werkwensen van degenen die geen betaald of onbetaald werk hebben

Een derde van de panelleden zonder werk geeft aan graag betaald werk te willen doen; 12% heeft de wens om dit binnen een jaar geregeld te hebben, 21% van de mensen doet het liever rustiger aan en wil het eerstkomende jaar nog niet met werken starten. Net als bij de groep met onbetaald werk is een kleine 10% van de mensen zonder enige vorm van werk actief bezig om betaald werk te vinden.

Vrijwilligerswerk of betaald werk

Een specifieke vraag is in hoeverre panelleden vrijwilligerswerk verkiezen boven, en/of min of meer als alternatief zien voor betaald werk. Die vraag is ontstaan omdat enerzijds substantieel minder panelleden betaald werk doen in verhouding tot anderen in de beroepsbevolking, en anderzijds ongeveer evenveel leden op enige manier vrijwilligerswerk doen. In tabel 3.3 is te zien hoe leden antwoorden op de uitspraak 'Ik doe liever vrijwilligerswerk dan betaald werk'

Tabel 3.3 Ik doe liever vrijwilligerswerk dan betaald werk (N=747)

	n (%)
Volledig mee eens	99 (13)
Mee eens	129 (17)
Niet mee eens/Niet mee oneens	196 (26)
Mee oneens	180 (24)
Volledig mee oneens	143 (19)

De tabel laat zien dat als de antwoorden van alle panelleden bij elkaar genomen worden, de meningen duidelijk uiteen lopen. Er zijn meer leden die het oneens zijn met de stelling (43%) dan eens (30%).
In tabel 3.4 is te zien wat panelleden binnen verschillende subgroepen van deze uitspraak vinden. Dan blijkt dat het vooral degenen met vrijwilligerswerk (of ander onbetaald werk) zijn die dit werk prefereren boven betaald werk (ongeveer de helft van hen is het eens met de uitspraak).

4 In deze peiling stond centraal: achtergrond leveren bij de arbeidsmarktpositie van panelleden, met betaald werk als focus. Niettemin hadden wij ook aan degenen met vrijwilligerswerk de vraag voor willen leggen in hoeverre zij tevreden zijn met hun werk - deze vraag is echter weggevallen.

Tabel 3.4 Eens of volledig eens met de uitspraak 'Ik doe liever vrijwilligerswerk dan betaald werk'

Panelleden met:	N	n (%)[1]
Betaald werk - geen ander werk	134	5 (4)
Betaald werk én vrijwilligerswerk	35	0 (0)
Vrijwilligerswerk of ander onbetaald werk	232	113 (49)
Noch betaald werk, noch ander werk	291	89 (31)
AOW / Pensioen	55	21 (38)

1. Percentages zijn gerekend binnen de subgroep. Bijvoorbeeld: 4% van degenen met betaald werk is het (volledig) eens met de uitspraak.

3.3 Ondersteuning bij werken en vinden van betaald werk

Aan panelleden is gevraagd of zij bepaalde ondersteuning krijgen dan wel wensen bij betaald werk (zoeken of behouden). Tabel 3.5a laat de antwoorden zien van 684 mensen, uitgezonderd degenen die met pensioen zijn.

Tabel 3.5a Ondersteuning bij (zoeken naar) betaald werk onderverdeeld naar werksituatie

	Aard van de huidige werksituatie			Ongeacht werksituatie
	Betaald werk	Onbetaald werk	Geen werk	Totaal over de drie subgroepen
Aantal mensen dat:	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)
Wordt ondersteund[1] bij werk zoeken of behouden	59 (36)	63 (27)	24 (9)	146 (21)
Geen ondersteuning heeft, maar die wel zou willen	22 (14)	37 (16)	28 (10)	87 (13)
Geen behoefte heeft aan ondersteuning	75 (46)	114 (48)	190 (67)	379 (55)
'Overig' antwoord (Anders dan voorgaande)	9 (5)	23 (10)	40 (14)	72 (11)
Totalen	165	237	282	684 (100)

1. Ondersteuning is hier: alle vormen van hulp dan wel een voorziening (loonkostensubsidie) bij elkaar genomen.

Alle betreffende panelleden bij elkaar genomen, krijgt een vijfde op een of andere manier ondersteuning, hetzij bij zoeken naar werk, hetzij behoud van werk. Ongeveer twee derde van de gehele groep heeft ofwel geen behoefte aan ondersteuning, ofwel antwoordt 'anders' - een nadere analyse van die overige antwoorden leert dat een grote meerderheid in eigen woorden stelt dat re-integratie naar werk (voorlopig) niet aan de orde is. Degenen die werken hebben vaker ondersteuning of behoefte aan ondersteuning bij betaald werk zoeken of behouden dan degenen die geen werk hebben: ongeveer 40 tot 50% ten opzichte van ongeveer 20%.

In tabel 3.5b staat nadere informatie over de aard van de ondersteuning, beperkt tot degenen die het betreft. In de meeste gevallen is sprake van begeleiding door een professional (arbeidstrajectbegeleiders, jobcoaches), of steun van anderen in de omgeving zoals collega's binnen de groep werkenden. Een kleiner aantal maakt, in de meeste gevallen naast steun van mensen, gebruik van voorzieningen of ondersteunende maatregelen - bij de werkenden is het ongeveer een derde dat hierop een beroep doet.

Tabel 3.5b Welke ondersteuning krijgen mensen bij het vinden of behouden van betaald werk?[1]

	Mensen zonder betaald werk (N=87)[2]	Mensen met betaald werk (N=59)
	n (%)	n (%)
Begeleiding van een betaalde kracht (bijvoorbeeld een jobcoach)	59 (68)	28 (47)
Steun van collega's of leidinggevende	28 (32)	35 (59)
Hulpmiddelen of speciale voorzieningen, zoals aangepaste werkplek	15 (17)	22 (37)
Steun van een onbetaalde kracht (bijvoorbeeld vrijwilliger)	14 (16)	3 (5)

1. Noot bij tabel: deze tabel bevat alleen gegevens van degenen die antwoordden ondersteuning te krijgen.
2. Uitgezonderd gepensioneerden en mensen met een AOW-uitkering.

3.4 Belemmerende factoren

Belemmeringen ervaren door degenen zonder betaald werk

Vrijwel iedereen (97%) van de 532 mensen zonder betaald werk zegt met belemmeringen te maken te hebben. Figuur 3.2a laat zien in welke mate verschillende belemmeringen een rol spelen; we noemen hier de vijf meest gekozen antwoordopties. Psychische klachten staan bovenaan: die worden door 85% van de leden als belemmering ervaren. Ook de vrees dat een baan te veel stress met zich mee zal brengen (68%) of dat mensen er in psychisch opzicht op achteruit zullen gaan (57%) zijn belemmeringen die voor een groot deel van de panelleden spelen. De helft van de panelleden geeft aan dat lichamelijke klachten het vinden van betaald werk in de weg staan. En bijna de helft van de panelleden (49%) geeft aan dat ze bij werkgevers (denken te) stuiten op een gebrek aan begrip voor hun psychische klachten.

Figuur 3.2b geeft dezelfde lijst met belemmeringen weer, maar nu uitgesplitst naar mensen die wel graag betaald werk zouden willen doen en mensen die hier geen behoefte aan hebben. Degenen die een wens uiten om werk te vinden noemen in grotere getalen de volgende belemmeringen: vrees dat werkgevers mij afwijzen; ik weet niet welke baan bij mij past; weinig mogelijkheden om bij te scholen en te leren om het werk te krijgen dat ik wil; ontbreken van begeleiding bij het vinden van en toeleiden naar werk. Althans bij die belemmeringen vinden we verschillen van 15 of meer procentpunten tussen beide groepen.

Aan ieder is ook gevraagd om een top-3 te maken van alle belemmerende factoren die ze hadden aangevinkt (indien meer dan drie factoren waren gekozen). Figuur 3.3a geeft de vijf meest gekozen belemmeringen in dat kader weer. Vier van de vijf meest gekozen items komen overeen met de hiervoor genoemde belemmeringen. De vijfde meest gekozen belemmering in de top-3 van de panelleden is de angst om het recht op een uitkering te verliezen (15%).

Ook hier zijn de belemmeringen apart bekeken voor mensen die wel en mensen die geen betaald werk zouden willen doen (zie figuur 3.3b). De mensen zonder werkwens geven vaker aan dat de psychische klachten als belemmering worden gezien (80% versus 60% van de mensen met een werkwens). Ook lichamelijke klachten worden door mensen zonder wens tot betaald werk vaker als belemmering genoemd (43% tegenover 26% van de mensen met een werkwens). De vrees dat een baan te veel stress met zich meebrengt wordt vooral door mensen met een wens tot betaald werk genoemd (49% tegenover 38% van de mensen zonder werkwens).

Belemmeringen ervaren door degenen met betaald werk

Ook een groot deel van de panelleden met betaald werk ervaart belemmeringen (89%), in hun geval bij het behouden van hun baan of in het doorgroeien op de arbeidsmarkt. Figuur 3.4 geeft de resultaten weer. De resultaten van de vervolgens gekozen top-3 aan belemmeringen is te vinden in figuur 3.5.
Wat de ervaren belemmeringen betreft komt deze subgroep in grote lijnen overeen met de groep zonder betaald werk. De belemmeringen die het meest worden genoemd zijn dezelfde, zij het in lichtelijk andere

volgorde. Ook in de zelfgekozen top-3 van meest belangrijke belemmeringen staan nagenoeg dezelfde aspecten als bij degenen zonder betaald werk. De enige uitzondering is dat specifiek de betaald werkenden "Ik weet niet welke baan bij mij past" in hun top-3 zetten.

Figuur 3.2a Welke belemmeringen ondervinden mensen zonder betaald werk bij het vinden van betaald werk? (N=532)

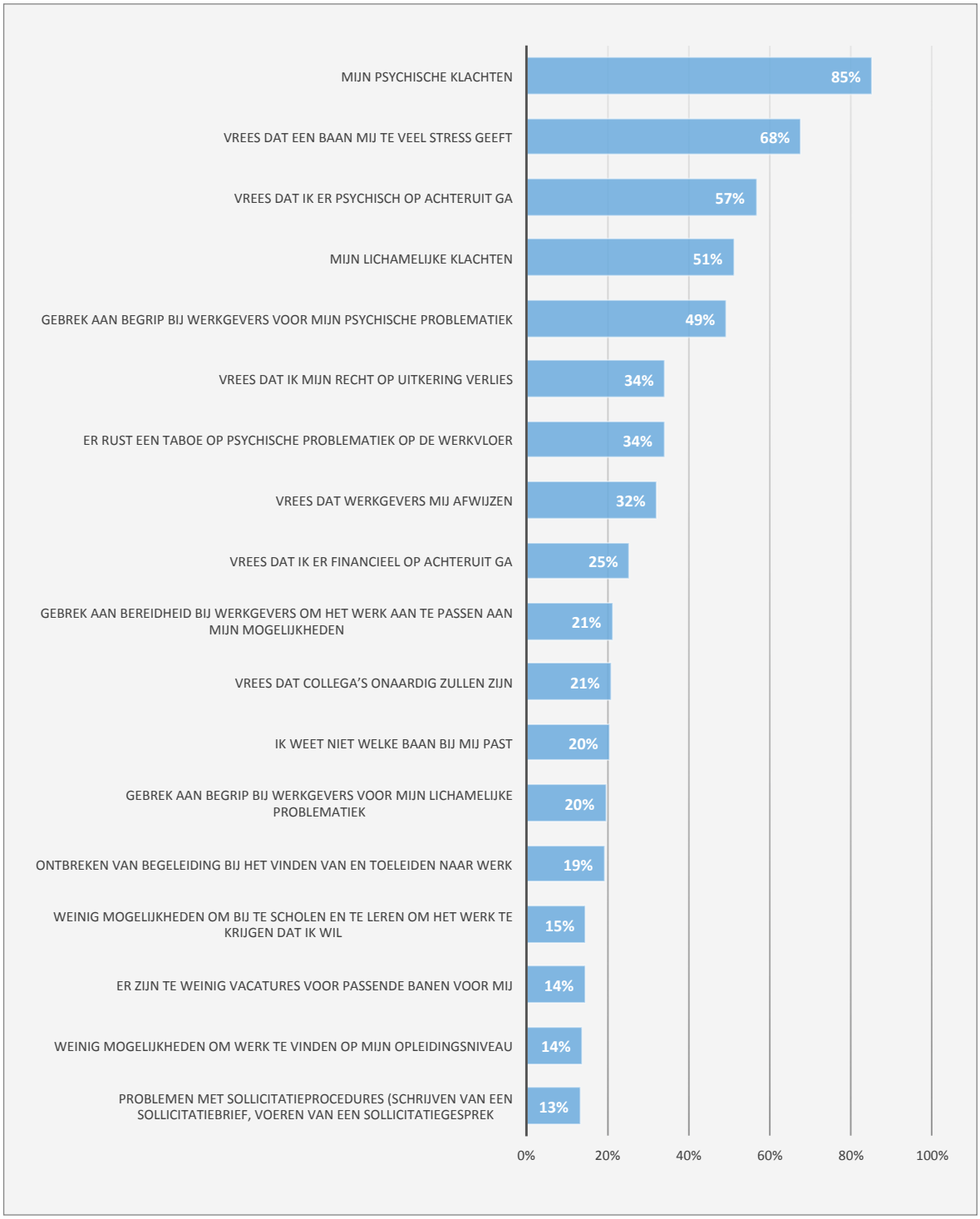

Figuur 3.2b Welke belemmeringen ondervinden mensen zonder betaald werk bij het vinden van betaald werk? Uitsplitsing naar mensen met werkwens en mensen zonder werkwens[1]

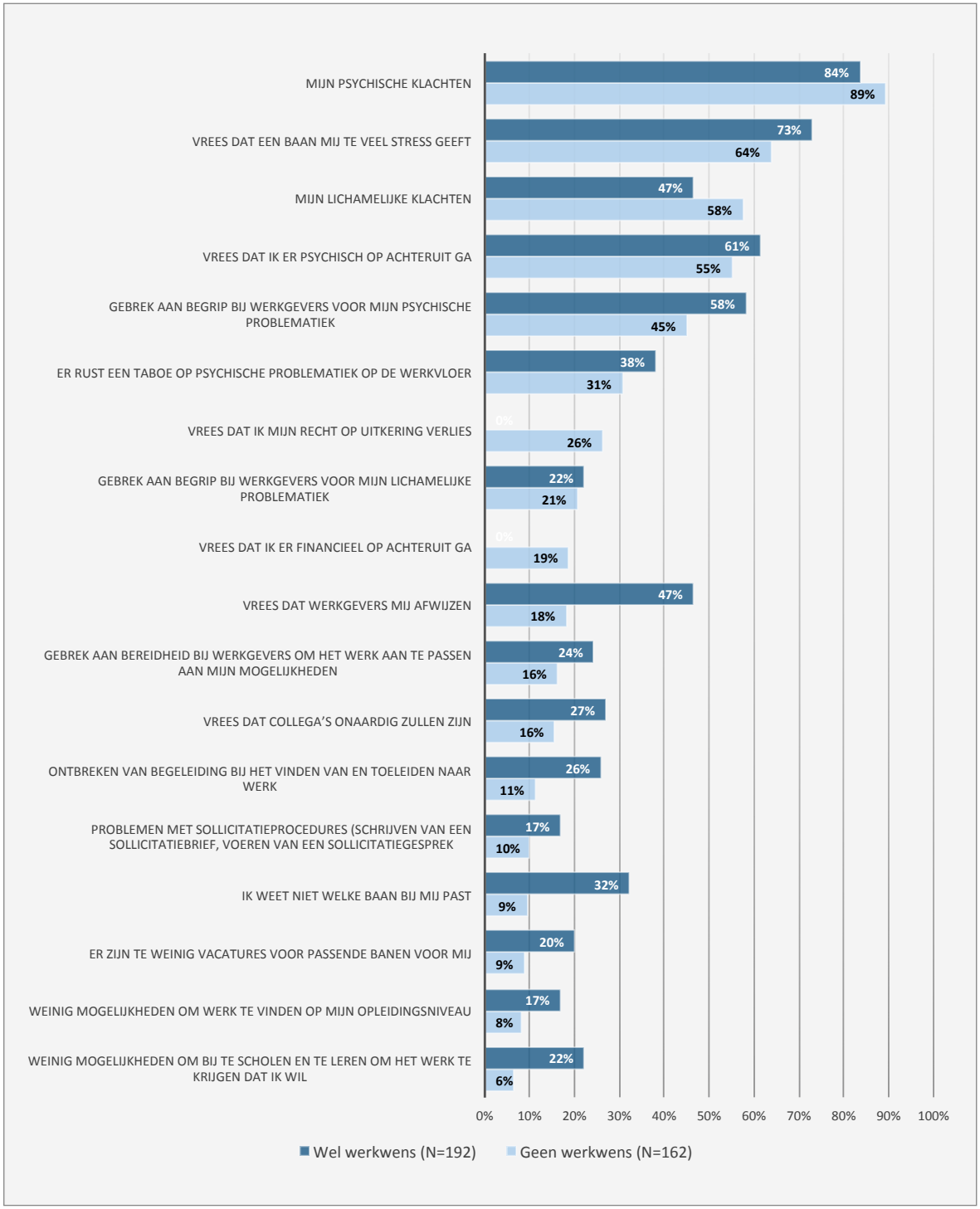

1. De indeling naar wel-geen werkwens is gebaseerd op de antwoorden op de stellingen 1) Ik ben actief op zoek naar betaald werk; 2) Ik zou binnen een jaar betaald willen werken; 3) Ik wil ooit betaald werken, maar in het eerstkomende jaar nog niet. Bij oneens op alle drie de stellingen werd iemand ingedeeld bij 'geen werkwens'; indien eens met één of meer stellingen bij 'wel werkwens'. 178 respondenten zaten in het midden en zijn niet ingedeeld voor dit doel.

Figuur 3.3a Mensen zonder betaald werk: top-5 van meest gekozen belemmeringen bij het vinden van betaald werk (N=529)

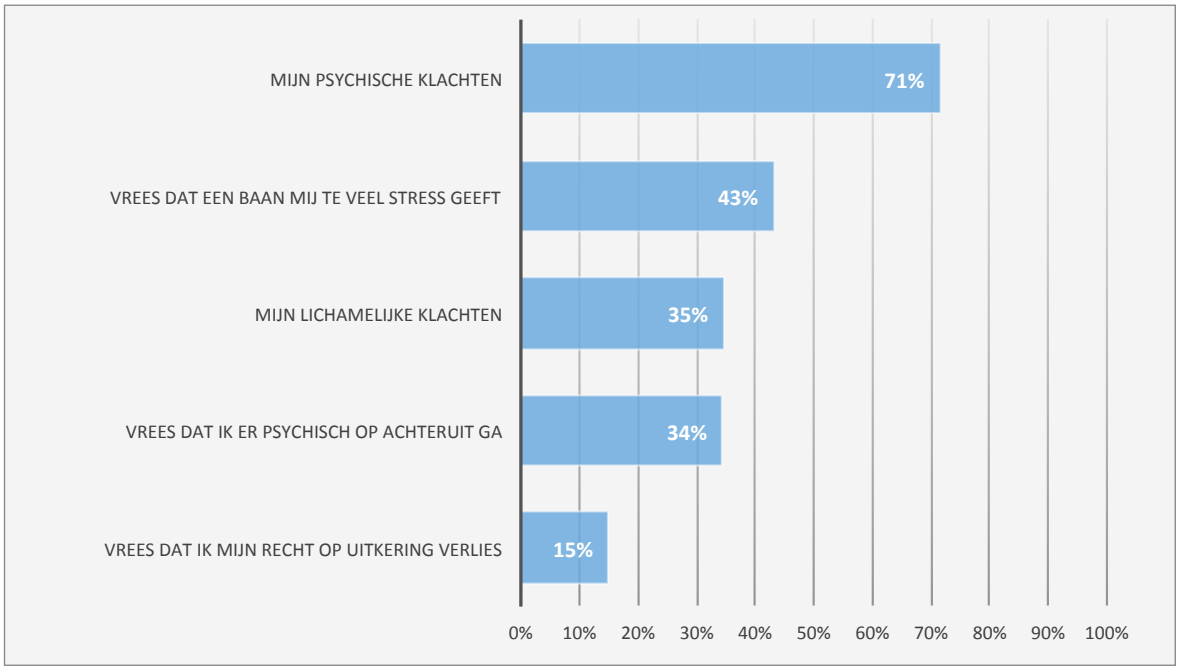

Figuur 3.3b Mensen zonder betaald werk: top-5 van meest gekozen belemmeringen bij het vinden van betaald werk; uitsplitsing naar mensen met werkwens en mensen zonder werkwens[1]

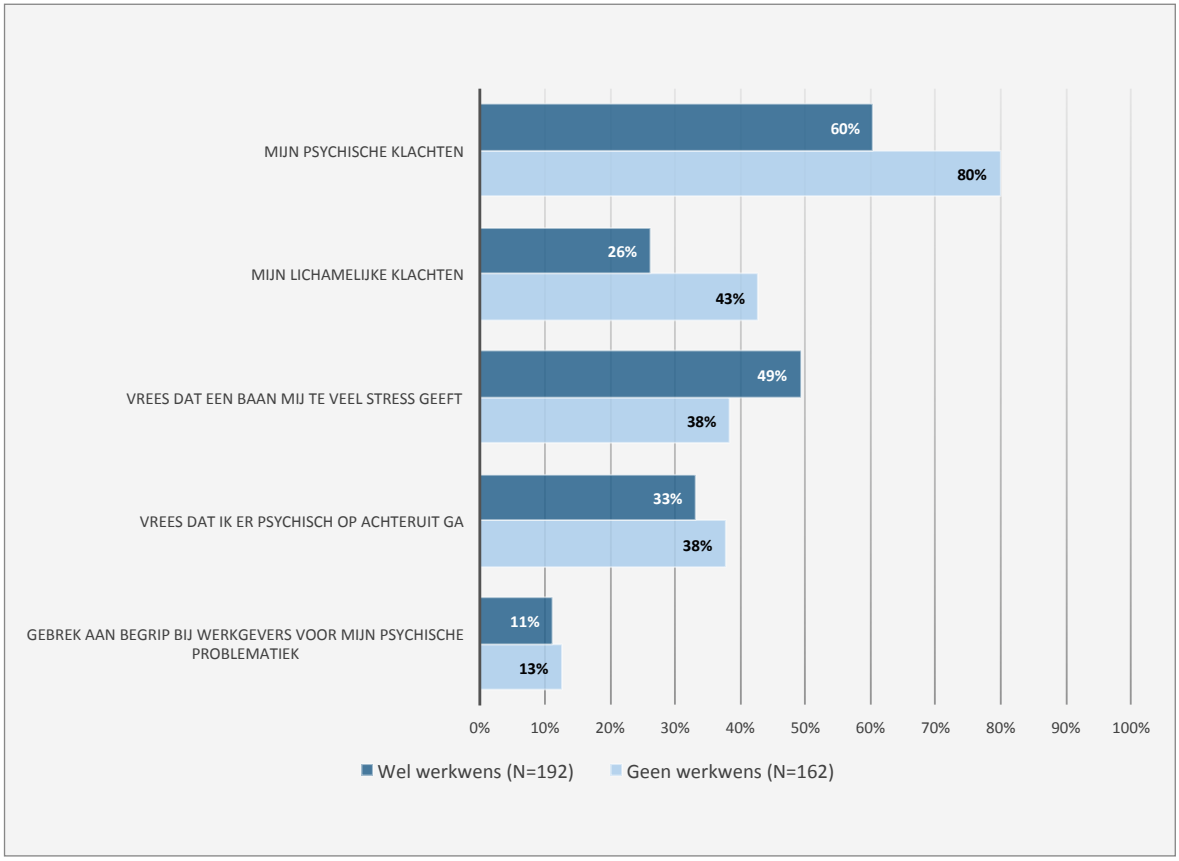

1. De indeling naar wel-geen werkwens is gebaseerd op de antwoorden op de stellingen 1) Ik ben actief op zoek naar betaald werk; 2) Ik zou binnen een jaar betaald willen werken; 3) Ik wil ooit betaald werken, maar in het eerstkomende jaar nog niet. Bij oneens op alle drie de stellingen werd iemand ingedeeld bij 'geen werkwens'; indien eens met één of meer stellingen bij 'wel werkwens'. 178 respondenten zaten in het midden en zijn niet ingedeeld voor dit doel.

Figuur 3.4 Welke belemmeringen ondervinden mensen met betaald werk bij het behouden van hun baan of bij het doorgroeien naar een andere functie (arbeidscarrière)? (N=167)

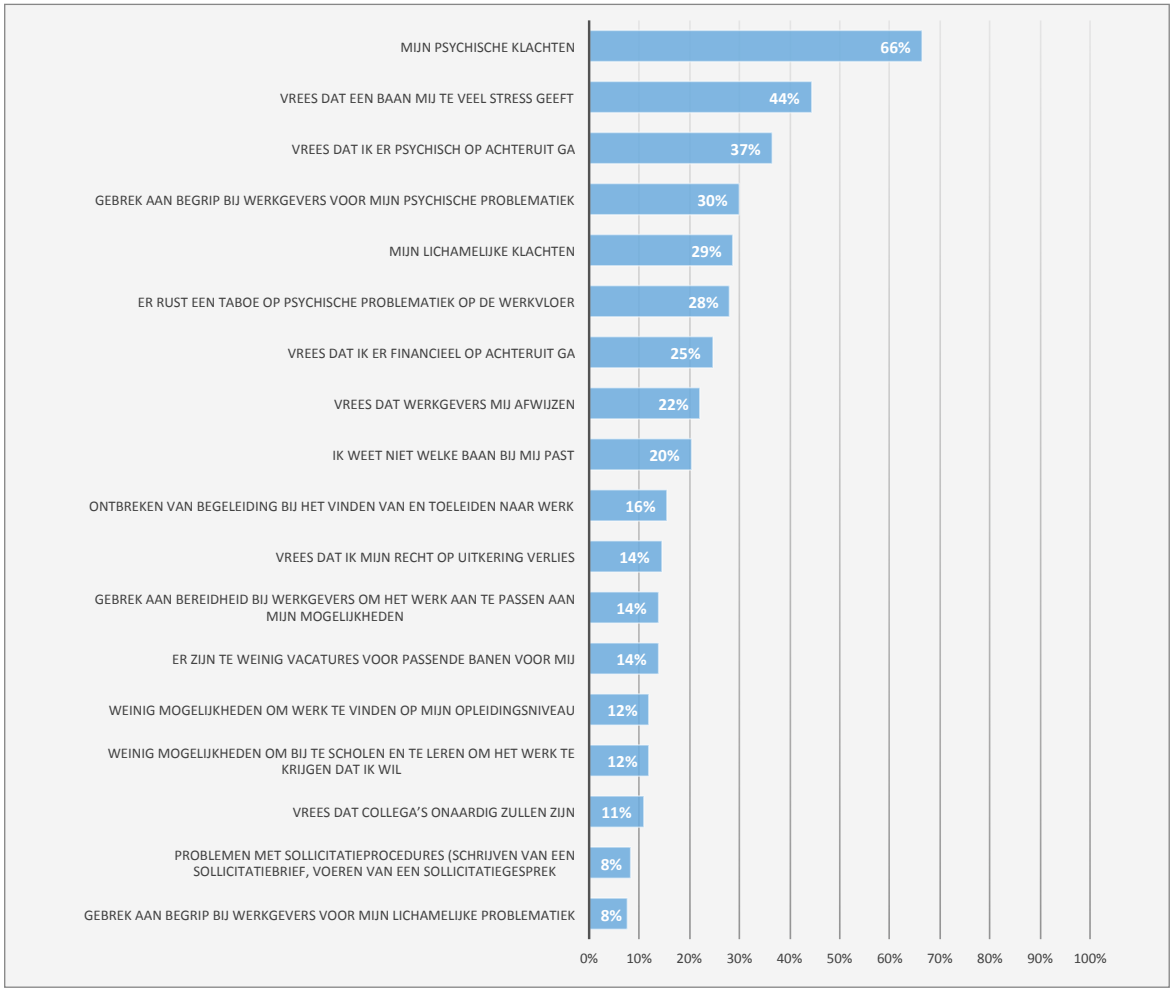

Figuur 3.5 Mensen met betaald werk: top-5 van meest gekozen belemmeringen bij het behouden van/doorgroeien in betaald werk (N=167)

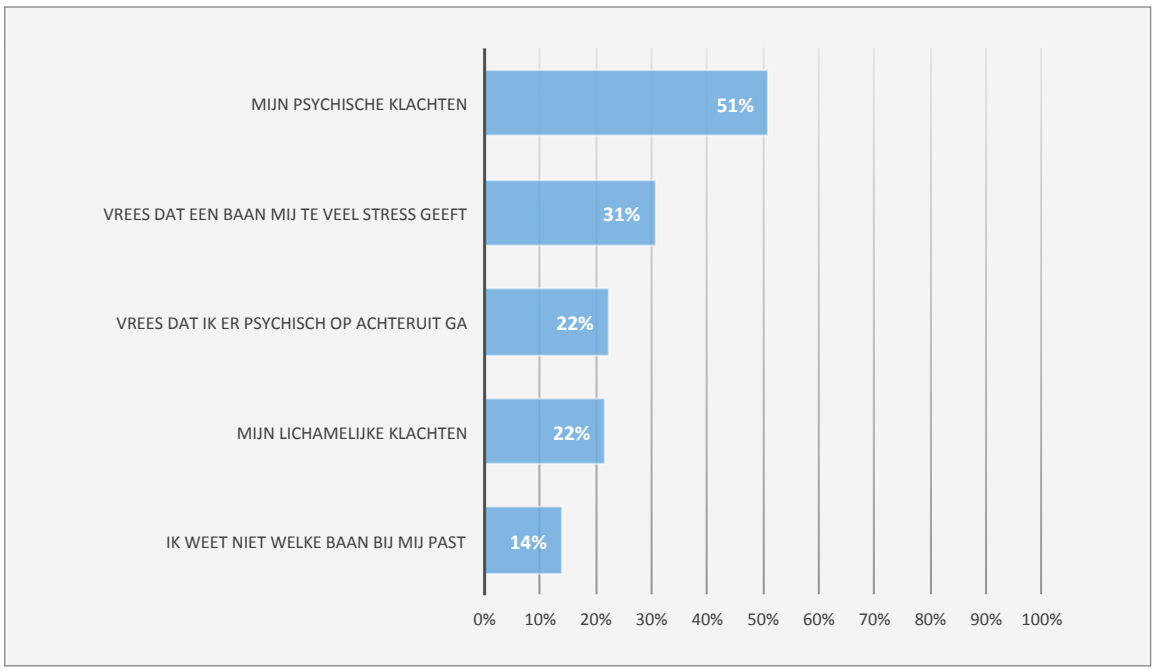

3.5 Ondersteunende factoren

Aan alle respondenten is een lijst voorgelegd met aspecten die potentieel de kans op betaald werk vergroten, zoals flexibele werktijden en begeleiding op de werkplek. Driekwart van de panelleden heeft één of meer aspecten benoemd die de kansen op betaald werk vergroten. Figuren 3.6a en 3.7a geven voor die panelleden de resultaten weer. Werk dicht bij huis en flexibele werktijden worden door de grootste groep panelleden genoemd, respectievelijk 42% en 41%. Een derde van de mensen denkt dat de mogelijkheid om thuis te werken een bevorderende factor zal zijn in het verkrijgen van betaald werk. Hierna volgen twee begeleiding-items: begeleiding op de werkplek (29%) en begeleiding die gericht is om het zelfvertrouwen (op het gebied van werk) van de mensen te vergroten (27%). Ondersteuning bij vervoer van en naar het werk is iets dat voor relatief weinig panelleden (9%) een bevorderende werking zou kunnen hebben.

Wanneer wordt gekeken naar de groepen panelleden met een wens tot betaald werk en de groep zonder deze wens, dan valt in eerste instantie op dat de mensen zonder werkwens in het algemeen gematigder responderen dan de mensen met een werkwens (zie figuur 3.6b). Voor beide groepen zijn de reisafstand tot het werk en flexibele werktijden de twee meest genoemde bevorderende factoren. Echter, voor de mensen met een wens tot betaald werk spelen vier factoren een beduidend sterkere rol dan voor de groep zonder werkwens:

- begeleiding op de werkplek
- extra scholing of opleiding
- begeleiding gericht op het vergroten van zelfvertrouwen (gericht op het werk)
- begeleiding bij het vinden van of de toeleiding naar werk

Figuur 3.6a Zaken die de kans op betaald werk kunnen vergroten volgens de panelleden (N=737)

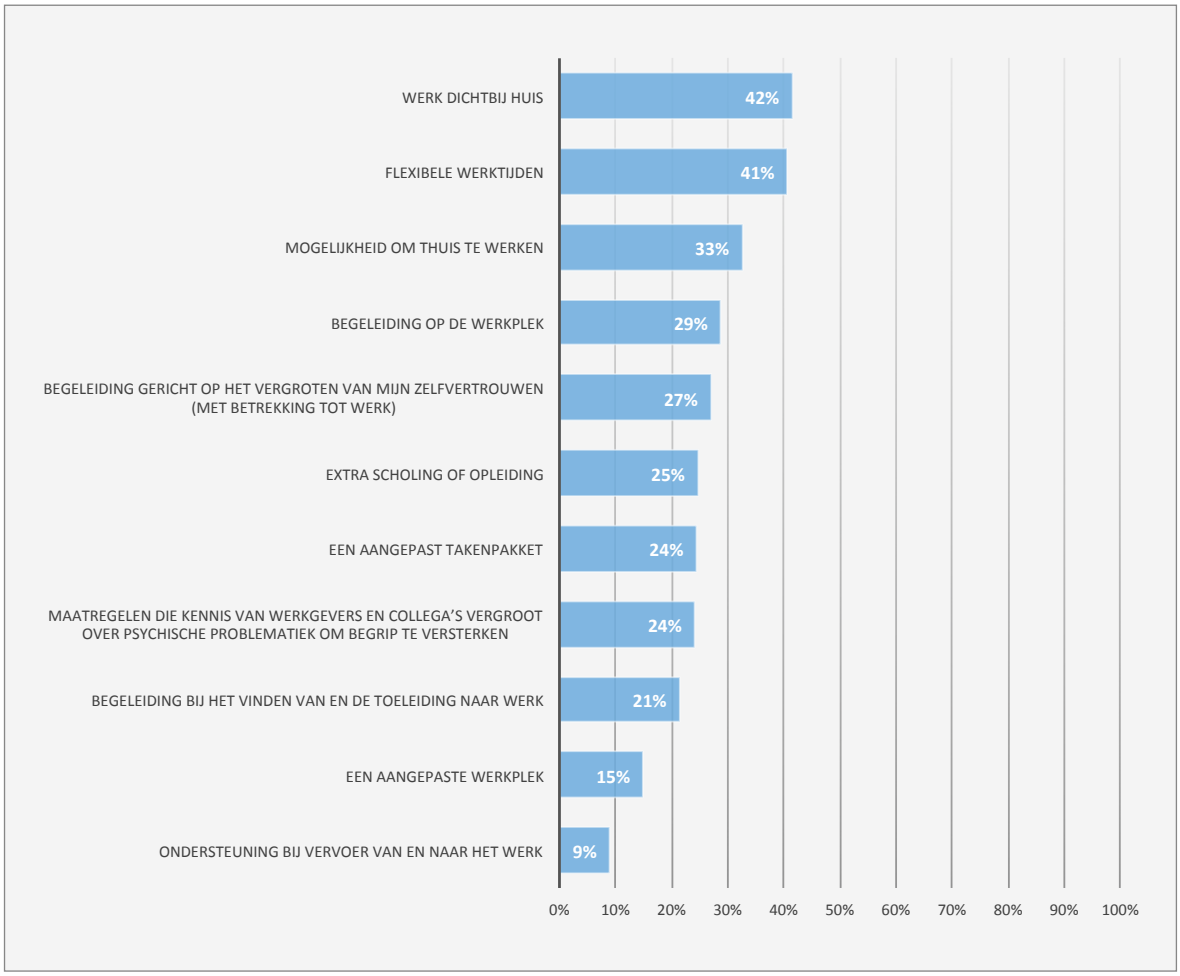

Figuur 3.6b Zaken die de kans op betaald werk kunnen vergroten volgens de panelleden; uitsplitsing naar mensen met werkwens en mensen zonder werkwens[1]

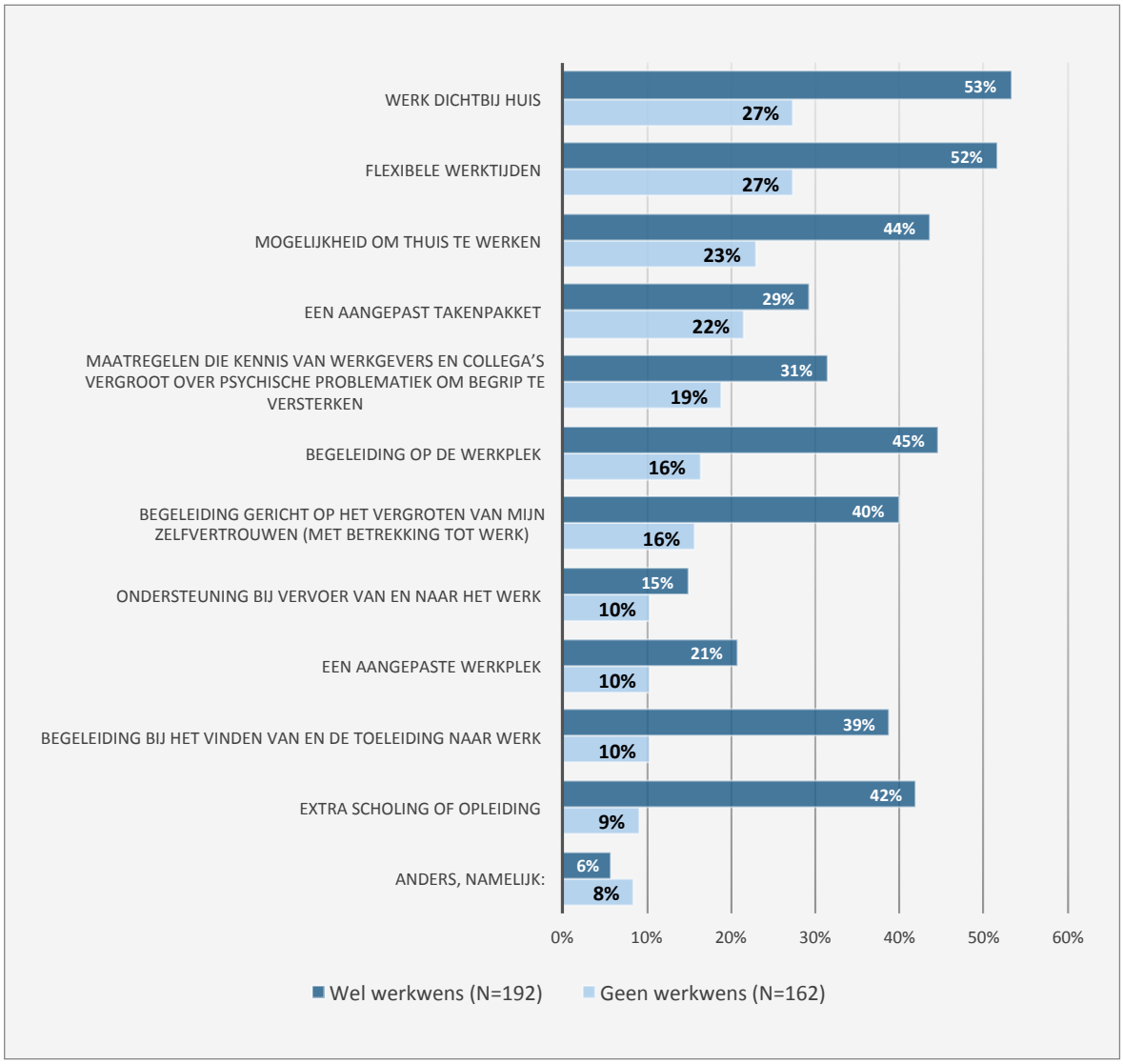

1. De indeling naar wel-geen werkwens is gebaseerd op de antwoorden op de stellingen 1) Ik ben actief op zoek naar betaald werk; 2) Ik zou binnen een jaar betaald willen werken; 3) Ik wil ooit betaald werken, maar in het eerstkomende jaar nog niet. Bij oneens op alle drie de stellingen werd iemand ingedeeld bij 'geen werkwens'; indien eens met één of meer stellingen bij 'wel werkwens'. 178 respondenten zaten in het midden en zijn niet ingedeeld voor dit doel.

Figuur 3.7a Top-5 van meest gekozen zaken die de kans op betaald werk kunnen vergroten volgens de panelleden (N=737)

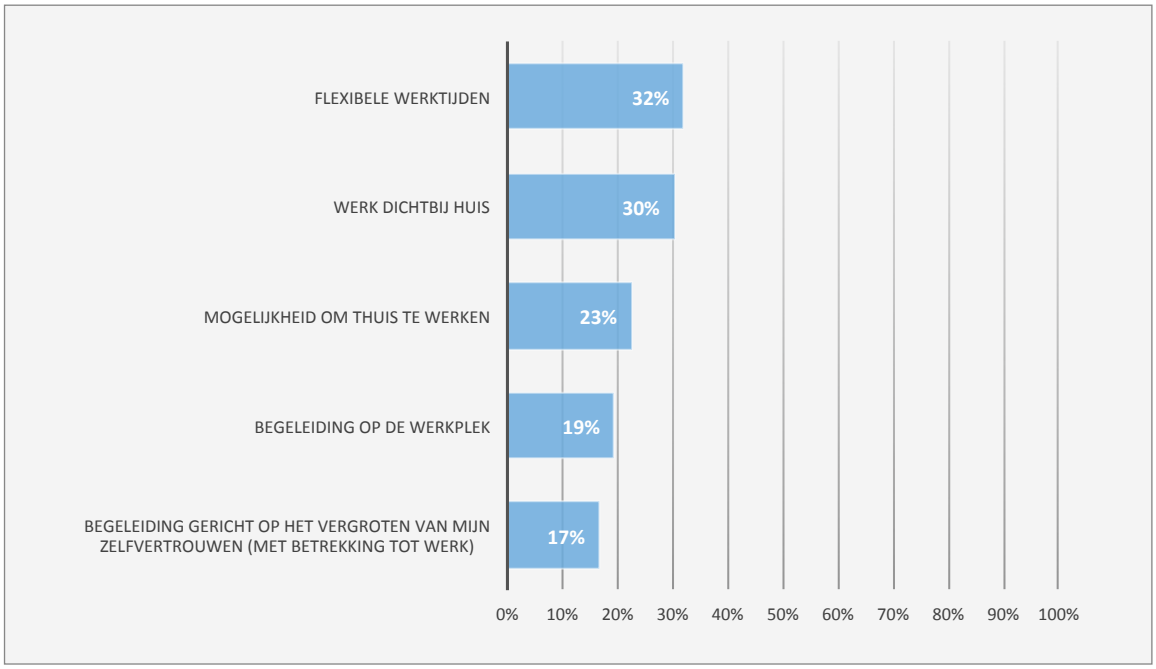

Figuur 3.7b Top-5 van meest gekozen zaken die de kans op betaald werk kunnen vergroten volgens de panelleden; uitsplitsing naar mensen met werkwens en mensen zonder werkwens

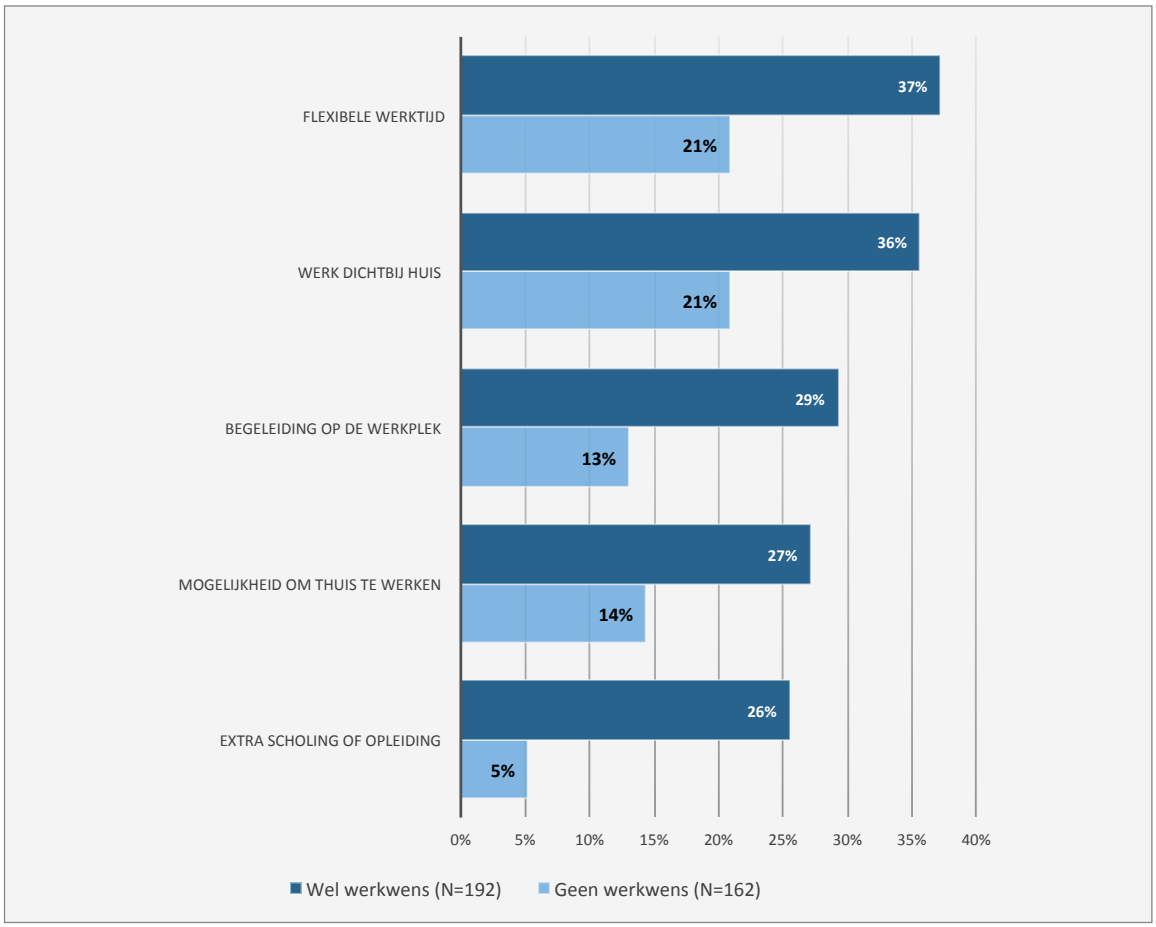

1. De indeling naar wel-geen werkwens is gebaseerd op de antwoorden op de stellingen 1) Ik ben actief op zoek naar betaald werk; 2) Ik zou binnen een jaar betaald willen werken; 3) Ik wil ooit betaald werken, maar in het eerstkomende jaar nog niet. Bij oneens op alle drie de stellingen werd iemand ingedeeld bij 'geen werkwens'; indien eens met eén of meer stellingen bij 'wel werkwens'. 178 respondenten zaten in het midden en zijn niet ingedeeld voor dit doel.

Wederom is gevraagd of de panelleden een top-3 wilden samenstellen van de factoren die zij het belangrijkst achten voor het vergroten van de kans op betaald werk (zie figuren 3.7a en 3.7b). Dit levert dezelfde items op als voor de algemene vraag over bevorderende factoren (figuur 3.6a). Enige verschil – wat de rangorde betreft – is dat in dit geval de eerste twee items omgedraaid waren; flexibele werktijden werden nu het meest genoemd (32% van de panelleden) en daarna het dicht bij huis werken (30%). Bezien vanuit de groepen panelleden met een wens tot betaald werk en panelleden zonder deze wens, is er geen verschil in de twee meest genoemde factoren: flexibele werktijden en werk dicht bij huis (zie figuur 3.7b). Extra scholing of opleiding wordt door de mensen zonder werkwens echter beduidend minder vaak als bevorderende factor gezien dan door de mensen met een wens tot betaald werk.

3.6 Stigma en discriminatie

Ongeveer de helft van de panelleden heeft in enige mate ervaringen met oneerlijke behandeling bij het zoeken naar werk (zie tabel 3.6). Hetzelfde geldt voor oneerlijke behandeling bij het behouden van werk. Zo'n 70% van de panelleden heeft ervaringen met verminderde kans op promotie als gevolg van de psychische klachten, voor drie op de tien mensen is dit zelfs vaak voorgevallen. Drie kwart van de panelleden is van mening dat ze in het algemeen (dus niet alleen op het werk) voldoende openhartig kan zijn over de psychische klachten.

Tabel 3.6 Kunt u aangeven in hoeverre onderstaande situaties op u van toepassing zijn?

		In het geheel niet	Een beetje	Matig/ regelmatig	Vaak/in sterke mate
	N	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)
Bent u oneerlijk behandeld bij het zoeken naar werk?	738	400 (54)	185 (25)	93 (13)	60 (8)
Zijn door uw psychische klachten uw kansen op promotie op het gebied van werk verminderd?	738	212 (29)	152 (21)	157 (21)	217 (29)
Bent u oneerlijk behandeld bij het behouden van werk en doorgroeien daarin?	738	340 (46)	147 (20)	129 (17)	122 (17)
Kunt u voldoende openhartig zijn over uw psychische problemen bij anderen in het algemeen (dus ook buiten het werk)?	738	167 (23)	259 (35)	183 (25)	129 (17)
Voelt u zich geaccepteerd door uw collega's?[1]	402	57 (14)	85 (21)	117 (29)	143 (36)
Heeft u het idee dat u uw psychische klachten kan bespreken met uw collega's?[1]	402	134 (33)	146 (36)	73 (18)	49 (12)
Heeft u het idee dat u uw psychische klachten kan bespreken met uw leidinggevende?[1]	402	112 (28)	154 (38)	79 (20)	57 (14)

1. Deze stelling is alleen voorgelegd aan mensen met werk, ongeacht of dit betaald of onbetaald werk betrof.

Het grootste deel van de panelleden met werk (ongeacht of dit betaald of onbetaald werk betreft) voelt zich geaccepteerd door collega's, 86% geeft aan zich in enige mate geaccepteerd te voelen, ruim een derde geeft zelfs aan dat dit in sterke mate het geval is. In het bespreken van de psychische klachten met directe collega's en/of de leidinggevende zijn de panelleden iets gereserveerder in hun oordeel dan wanneer het gaat om het bespreken van de klachten in het algemeen; een derde heeft in het geheel niet het idee dat ze dit met directe collega's kunnen doen en 28% heeft ditzelfde idee bij de leidinggevende.

4 Conclusie

Aan alle paneleden van wie een emailadres bekend is, is een korte online enquête voorgelegd. De vragen betroffen voornamelijk de arbeidsparticipatie, de wensen die leden op dat vlak hebben en de belemmerende en bevorderende factoren die daarin spelen naar hun ervaringen. De bevindingen zijn, samengevat:

Werksituatie

Er zijn vooral veel panelleden met onbetaald werk (32%) of zonder enig werk (39%). Deze panelleden vormen samen bijna drie kwart van de totale groep panelleden. Het aandeel dat betaald werk heeft (22%) is in lijn met eerdere bevindingen uit de LMA-metingen. Het percentage mensen met onbetaald werk ligt in deze peiling lager, maar dit heeft te maken met de engere definitie die in dit deelonderzoek is aangehouden (in dit deelonderzoek verstaan we onder de groep *onbetaald werk*: panelleden die alleen onbetaald werk verrichten, en geen betaald werk hebben. In de LMA-peilingen wordt bij de groep *onbetaald werk* de gehele groep panelleden met onbetaald werk gerapporteerd, ongeacht of zij hier ook betaald werk naast hebben).

Betaald versus onbetaald werk

Het heeft er alle schijn van dat een groot deel van de mensen met vrijwilligerswerk hier bewust voor kiest en geen behoefte heeft aan betaald werk. De helft van de groep mensen met onbetaald werk geeft namelijk aan liever vrijwilligerswerk te doen dan betaald werk. Ter vergelijking: dit geldt voor slechts 4% van de mensen met betaald werk. Van de groep mensen met onbetaald werk is een klein deel (9%) ten tijde van de peiling actief bezig om betaald werk te vinden.

Ondersteuning

Een deel van de panelleden ontvangt ondersteuning bij het vinden of behouden van werk (18% van degenen zonder betaald werk, en 36% van degenen met betaald werk). Twee derde van de mensen zonder betaald werk die ondersteuning krijgt ontvangt deze steun van een betaalde kracht (jobcoach), voor de mensen met betaald werk is dit 47%. De mensen met betaald werk krijgen echter vooral steun van collega's (59%). Veel ondersteuning komt dus direct vanaf de werkplek.

Belemmeringen en ondersteunde factoren

Veel mensen ervaren belemmeringen in het vinden van werk (mensen zonder betaald werk) of in het behouden van werk dan wel het doorgroeien naar een betere functie (mensen met betaald werk). Vooral de psychische klachten worden als belemmering ervaren en veel panelleden zijn bang dat betaald werk te veel stress met zich meebrengt. Ook lichamelijke klachten zijn een veel voorkomend struikelblok. Wat betreft ondersteunde factoren, zijn flexibele werktijden en werk dicht bij huis de twee factoren die het meest worden genoemd als het gaat om het vergroten van de kans op betaald werk. Thuis kunnen werken staat ook bij de top-5 items.

Stigma en discriminatie

Wat betreft discriminatie t.a.v. werk blijkt vooral een oneerlijke behandeling bij het *zoeken* naar werk en het *behouden* ervan voor een relatief groot deel (rond de 50%) van de panelleden een realiteit waar ze mee te maken hebben (gehad). Onder de werkenden lijkt de acceptatie door collega's redelijk goed te zitten ('slechts' 14% voelt zich in het geheel niet geaccepteerd). Echter, in het bespreken van psychische klachten in het algemeen (dus los van de werkomgeving) lijkt meer terughoudendheid te zijn onder panelleden.

Literatuur

Achterberg, Th.J., Holwerda, A., Verhoof, E., Wind, H., Brouwer, S., Maurice-Stam, H., Groothoff, J.W., Frings-Dresen, M.H.W. & van der Klink, J.J.L. (2010). Wajongers aan het werk: welke factoren kunnen van belang zijn voor arbeidsparticipatie van jonggehandicapten? *Tijdschrift voor Bedrijfs- en Verzekeringsgeneeskunde, 18* (2), 52-58.

Boucher, M., van Huijstee, S. Pennewaard, M., Weel, L., Reewijk, A. & Vossen, H. (2005). Modellen voor belasting-belastbaarheid geanalyseerd: Multidisciplinaire toepassingen in de revalidatie. *MoveMens, juni*, 1-9.

Brohan, E., Clement, S., Rose, D., Sartorius, N., Slade, M., & Thornicroft, G. (2013). Development and psychometric evaluation of the Discrimination and Stigma Scale (DISC). *Psychiatry Research, 208*(1), 33-40.

CrossOver (2010). *Meten is weten: Een oriëntatie gericht op het meten van de (arbeids)participatie van jongeren met een beperking in Nederland*. Nieuwegein: CrossOver.

Heerkens, Y.F., de Weerd, M., Huber, M., de Brouwer, C.P.M., van der Veen, S., Perenboom, R.J.M., van Gool, C.H., ten Napel, H., van Bon-Martens, M., Stallinga, H.A. & van Meeteren, N.L.U. (2018) Reconsideration of the scheme of the international classification of functioning, disability and health: incentives from the Netherlands for a global debate. *Disability and Rehabilitation, 40*:5, 603-611.

Oomens, P.C.J., Huijs, J.J.J.M., & Blonk, R.W.B. (2009). Obstakels in werk: wat belemmert werkher-vatting bij werknemers met psychische klachten? *Tijdschrift voor Bedrijfs- en Verzekeringsgeneeskunde, 17* (6), 231-236.

Putter, I. de, Cozijnsen, R. & Rijken, M. (2015). *Het vergroten van arbeidsparticipatie onder mensen met een chronische ziekte of beperking; een werkwens alleen is niet voldoende.* Utrecht: NIVEL.

Trimbos-instituut. *Landelijke Monitor Ambulantisering en Hervorming Langdurige GGZ 2015*. Utrecht: Trimbos-instituut, 2015.

Trimbos-instituut. *Landelijke Monitor Ambulantisering en Hervorming Langdurige GGZ 2017*. Utrecht: Trimbos-instituut, 2017.

Trimbos instituut

De geestelijke gezondheidszorg ondergaat een aantal ingrijpende transities. Belangrijke onderdelen van deze transities zijn de ambulantisering en de hervorming van de langdurige GGZ. Het ministerie van VWS heeft het Trimbos-instituut gevraagd per 2015 de ambulantisering en de hervorming van de langdurige GGZ te monitoren. Dit deelonderzoek is onderdeel van het vierde meetjaar van deze monitor.

www.trimbos.nl